

УДК 004:340

Тихомиров Олександр Олександрович

ПРАВОВА ІНФОРМАЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сьогодні ідея інформаційного розвитку для України вже не є новою. Необхідність становлення інформаційного суспільства та повноцінного входження у світовий інформаційний простір визнана законодавством України і є пріоритетом державної інформаційної політики. Проте взаємозв'язки тенденцій інформаційного розвитку з іншими напрямками суспільної і державної трансформації, передусім зі становленням громадянського суспільства і розбудовою правової держави, залишаються недостатньо усвідомленими. Сьогодні традиційні форми і методи організації суспільного життя потребують переосмислення крізь призму концепції становлення інформаційного суспільства та його основних ідеалів, до яких належить всезагальний, вільний, швидкий доступ до різноманітних інформаційних ресурсів. Одним із таких ресурсів можна розглядати і законодавство у його широкому розумінні як системи правових актів, що регламентують поведінку людини у суспільстві. Очевидно, що змістом законодавства є інформація важлива для регулювання суспільних відносин, тобто правова інформація. Отже на зламі концепцій правової держави й інформаційного суспільства виникає як наукова, так і практична проблема усвідомлення правової інформації у всіх її аспектах, або ж навіть усвідомлення права як інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід визнати, що не зважаючи на відсутність окремих наукових здобутків, предметом яких була б саме правова інформація, багато проблем, пов'язаних із інформацією у правовій

сфері, досліджується галузевими правовими науками, при цьому інформація розглядається переважно як об'єкт правовідносин або об'єкт галузевого права (інформаційного, цивільного, адміністративного тощо), що не дає змогу досягнути феноменологічних взаємозв'язки інформації і права. Проте й у філософсько-правовій думці, для якої характерним є широке використання феноменологічного підходу, здійснюються лише поодинокі спроби переосмислення права в контексті сучасних тенденцій інформаційного розвитку людства, зокрема активізації комунікативної діяльності членів суспільства, як приклад, є один із напрямів сучасного інтегративного праворозуміння – комунікативна теорія права А.В.Полякова [1], а також міжгалузевий напрям наукових знань, який виокремлено вітчизняним ученим К.І.Беляковим під назвою “правнична інформаціологія” [2; 3].

Метою статті є теоретико-правове осмислення поняття “правова інформація”, виокремлення прагматичного напрямку його розуміння та з'ясування можливих шляхів підвищення ефективності правового регулювання в умовах розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. З огляду на феноменологічні аксіологічні особливості права будь-яка форма його буття повинна розглядатися як загальнолюдська цінність. Серед онтологічних форм права традиційно виокремлюють ідею права, норми права, правовідносини, правосвідомість, правову культуру, правопорядок тощо. Очевидно, що в умовах інформатизації суспільного життя, коли інформація сама по собі набуває пріоритетного

значення, правову інформацію також доцільно сприймати як одну із форм буття права і, відповідно, як складову правової реальності [4]. Причому у сучасному суспільстві, яке має яскраво виражений інформаційний вектор подальшого розвитку, вона становить особливу соціальну цінність. У такій якості, у межах концепції правової держави, якісна правова інформація може позиціонуватися на рівні пріоритетів національних інтересів, а отже зумовлювати об'єктно-предметну спрямованість діяльності із забезпечення національної і зокрема інформаційної безпеки.

Правова наука феномен правової інформації сьогодні залишає поза своєю увагою. Проте саме інформаційний компонент визначає ефективність права як універсального соціального регулятора, оскільки в нормативному аспекті право є інформацією щодо можливого, належного, забороненого у важливих сферах суспільних відносин.

Із філософського погляду “інформація” розглядається як віддзеркалення об'єктів матеріального світу. Отже процеси виникнення, створення, обміну, сприйняття, усвідомлення правової інформації в усіх її формах є своєрідним інформаційним виміром дії права, а сама правова інформація є елементом механізму правового регулювання, певним чином охоплюючи такі основні його елементи, як норми права, правові акти, юридичні факти тощо. Саме такий підхід до правової інформації вважається прагматичним і гармонійно пов'язаним із традиційними положеннями загальної теорії права, оскільки він відображає властивості правової інформації як складової основи, що забезпечує безпосередню реалізацію регулятивної функції права.

Проте сучасна вітчизняна нормативно-правова інтерпретація правової інформації, яка і має бути найбільш прагматичною та раціональною, не у повну міру відповідає таким уявленням, є значно ширшою за змістом, що створює певну нормативно-правову невизначеність.

Так, Закон України “Про інформацію” (ст. 17) в останній редакції практично необмежено трактує поняття “правова інформація”,

відносячи до неї будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Очевидно, що таке визначення за своїм змістом має швидше філософський науковий характер, ніж нормативно-правовий. Серед джерел правової інформації цим Законом виокремлюються Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань [5], що має протилежний характер, акцентуючи увагу саме на нормативно-правових джерелах і засобах надання публічності їх положенням (змісту).

Альтернативні трактовки правової інформації найчастіше спираються на певний напрям розуміння поняття “інформація” [6], трансформуючи його крізь поняття “правова сфера”, яке є достатньо широким і не має конкретизованого визначення. Наприклад, “правова інформація – відомості про факти, події, предмети, осіб, явища у правовій сфері життя суспільства, що містяться як у нормах права, так і в інших джерелах, і використовується при вирішенні правових завдань” [7].

Таким чином, у широкому розумінні, що сформувалося на сьогодні, правова інформація вбирає в себе значний масив суспільно важливої інформації і є не стільки окремим видом інформації, скільки специфічною якістю тієї інформації, яка відображає процеси організації суспільного життя у сферах охоплених правовим регулюванням. Специфіка правової інформації полягає ще й у тому, що незалежно від змісту вона завжди має певну соціальну значущість, яку їй і надає така якість, як “правота” або “правність”.

Підтвердженням зазначеного вище можуть бути авторські інтерпретації класифікації правової інформації [8-12], результат компіляції яких за обсягом і змістом буде наблизитися до загальної класифікації ін-

формації, яка пропонується у галузевих і спеціальних правових дослідженнях [13; 14].

Отже, у межах широкого підходу умовно правову інформацію можна класифікувати за багатьма ознаками, зокрема:

1. За характером походження:

– інформація історично-теоретичного характеру – розроблена гносеологією, онтологією, аксіологією, антропологією, герменевтикою права тощо;

– інформація галузевого та прикладного характеру – вироблена галузевими та прикладними правовими науками;

– інформація інструментального характеру – отримана у процесі правотворчості та реалізації права.

2. За суб'єктами надання інформації:

– офіційна – інформація, надана уповноваженими державними органами, посадовими особами та органами місцевого самоврядування;

– неофіційна – будь-яка інша правова інформація, що надається суб'єктами, які не мають державно-владних повноважень.

3. За функціональною спрямованістю у механізмі правового регулювання:

1) нормативно-правова – інформація, яка міститься у правових актах і змістом якої є безпосередньо правові норми, тобто загальнообов'язкові правила поведінки;

2) індивідуально-правова – інформація, котра міститься в індивідуально-правових (правозастосовних) актах, спрямована на реалізацію правових норм і змістом якої є права та обов'язки конкретних суб'єктів у конкретних юридичних ситуаціях;

3) нормативно-технічна – інформація, яка відображає нормативні вимоги, стандарти у певних галузях діяльності, закріплені відповідними правовими актами;

4) допоміжна – будь-яка інша інформація пояснювального, рекомендаційного, процесуального та іншого характеру, необхідна для вирішення правових завдань, зокрема:

– пояснювальна – котра міститься у дефініціях і тлумаченнях;

– криміналістична – яка використовується у ході доведення факту злочину та ідентифікації особи чи групи осіб, що вчинили злочин;

– судово-експертна – котра отримується під час судових експертиз із метою доведення (або спростування) фактичних обставин справи;

– оперативно-розшукова – яка відображає процес і результати проведення оперативно-розшукових заходів;

– статистично-інформувальна – інформація із різних галузей діяльності, необхідна для забезпечення процесів реалізації державно-владних повноважень (наприклад, статистика та розрахунки для прийняття державного бюджету; інформація про стан довкілля, рівень життя населення, стан законності та правопорядку тощо).

4. За рівнем правових джерел – інформація, яка міститься в міжнародних актах та актах національного законодавства (законах, підзаконних актах або інших видах правових актів, що відповідають типу правової системи).

5. За формою зовнішнього закріплення – документована і не документована інформація.

6. За способом подання – інформація у вигляді письмових документів, в усній або конклюдентній формі, а також в електронних комп'ютерних даних.

7. За режимом доступу – відкрита, публічна, конфіденційна, секретна інформація тощо.

8. За суб'єктами отримання або надання інформації – інформація отримана (надана) органами державної влади (законодавчими, виконавчими, судовими, контрольно-наглядовими), суспільними організаціями, іншими суб'єктами.

9. За формами активності – інформація, що створюється суб'єктами, отримується на добровільній основі (самостійне надання інформації іншими суб'єктами), отримується за вимогою (обов'язкове надання інформації іншими суб'єктами).

Звичайно ця класифікація не є вичерпною, проте дає змогу охопити загальні риси правової інформації та виокремити вузьке прагматичне її розуміння з-поміж інших аспектів, що становлять широкий підхід, серед яких інформація важлива для правової системи; що має юридичне значення; що є

об'єктом правовідносин; важлива для вирішення правових завдань тощо.

Вважаємо, що у вузькому розумінні поняття “правова інформація” має відображати основне призначення права як універсального регулятора суспільних відносин, а саме: правова інформація – це соціально важлива інформація, яка відображає нормативні (загальнообов'язкові) або індивідуальні вимоги до поведінки (діяльності) суб'єктів, що відповідають інтересам суспільства та забезпечуються й охороняються державою.

У такому аспекті виокремлюється ще одна властивість, яка принципово відрізняє правову інформацію від усієї іншої – обов'язковість її надання державою та усвідомлення відповідними суб'єктами. Так, Конституція України кожному гарантує право знати свої права і обов'язки (ст. 57) та покладає обов'язок неухильно додержуватися Конституції України та законів України (ст. 68).

Отже, правова інформація у вузькому розумінні є основним засобом правового регулятивного впливу, що висуває до неї низку специфічних вимог. По-перше, традиційні герменевтичні вимоги до мови закону, від виконання яких залежить ефективність сприйняття правової інформації суб'єктом, якому вона адресована. Основними із них є: офіційність стилю подання інформації, гармонійне поєднання ясності і простоти з точністю і повнотою, лаконічність, формалізованість, експресивна нейтральність, єдність

використання термінології [15]. По-друге, жорсткі вимоги як до життєво важливої суспільної інформації: об'єктивність, своєчасність, доступність, безкоштовність, публічність.

Сучасний етап розвитку людства характеризується значним підвищенням інтенсивності та обсягів потоків інформації. Від швидкості та якості їх оброблення значною мірою залежить ефективність управлінських рішень. Зростає значення методів управління з використанням чітких інформаційних технологій соціальними та економічними процесами, фінансовими і товарними потоками, аналізу та прогнозування розвитку внутрішніх та зовнішніх ринків [16]. Сфера правового регулювання не є винятком. Інформаційний розвиток призводить до ускладнення форм взаємодії суб'єктів та виникнення нових сфер суспільних відносин, які має охоплювати правовий вплив, що зумовлює динамічні зміни у правовій сфері і, відповідно, зростання обсягів та інтенсивності потоків правової інформації. Своєчасне отримання якісної правової інформації та адекватне її сприйняття є визначальною умовою ефективності правового регулювання, а відтак і високого рівня інформаційно-правової безпеки.

Продемонструвати основні особливості зазначених вище процесів дає змогу абстрактна модель взаємодії суб'єктів у сфері правового регулювання, яка узагальнено відображає технологію сучасної правової комунікації (рис. 1).

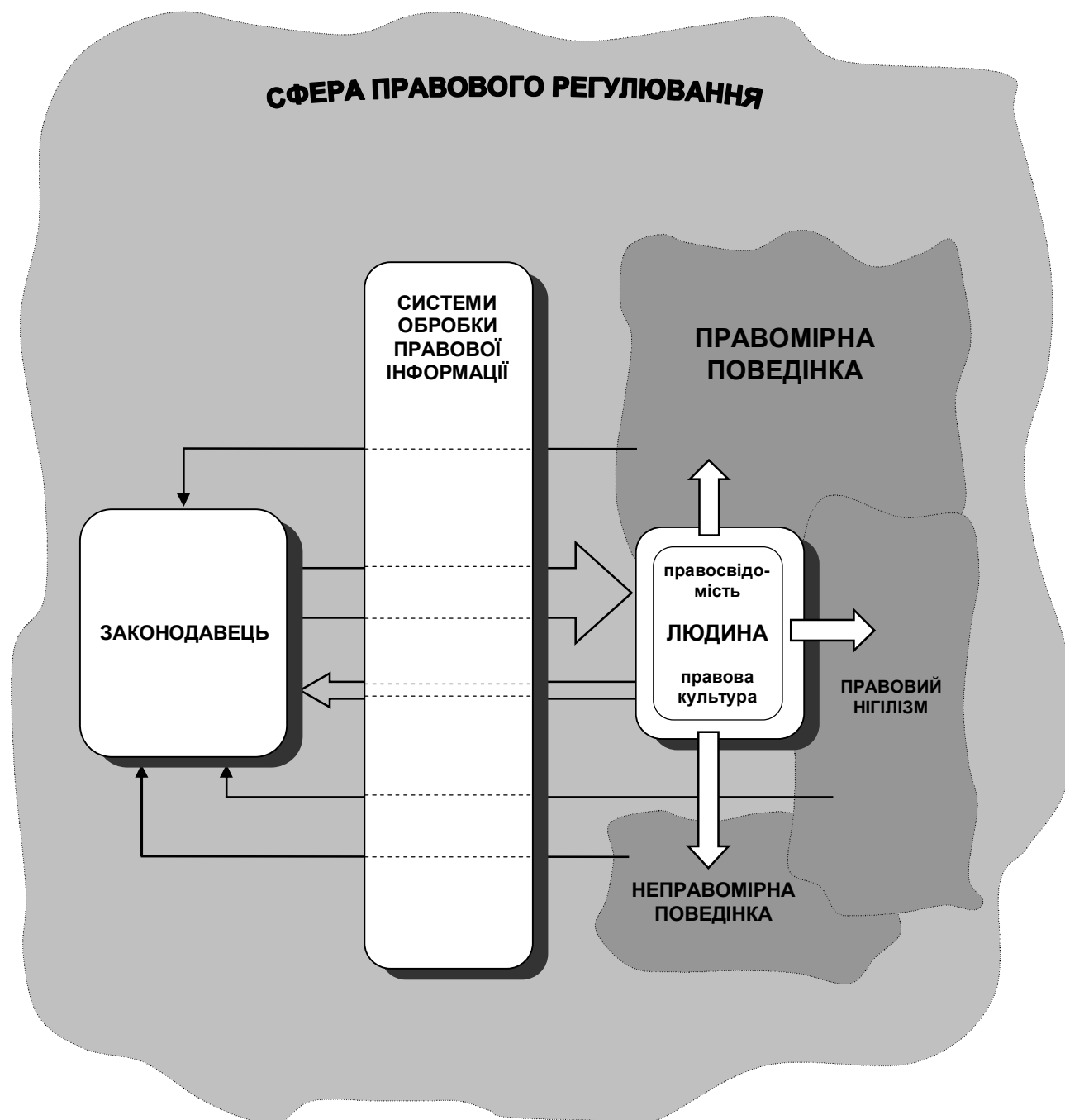

Рис. 1. Модель обміну правовою інформацією у сфері правового регулювання

Основними її елементами є: суб'єкт, зобов'язаний надавати правову інформацію суб'єкт, наділений державно-владними повноваженнями, умовно – “законодавець”; суб'єкт, зобов'язаний отримувати й усвідомлювати правову інформацію (умовно – “людина”); середовище передачі та оброблення інформації.

В умовах розвитку права взаємодія суб'єктів є двосторонньою. Правова інформація державно-владного характеру створена “законодавцем”, надається “людині”, яка усвідомлює її, формуючи власну правосвідомість і правову культуру (правовий нігілізм) та трансформує у правову поведінку (правомірну, неправомірну), тобто реалізує або не реалізує надані їй можливості (суб'єктивні

права) та покладені на неї обов'язки (юридичні обов'язки), у свою чергу, створюючи інформацію щодо стану правопорядку і законності. Останню збирає "законодавець" із метою коригування правових вимог та державно-владного впливу, що веде до вдосконалення правового регулювання і забезпечує його розвиток.

Очевидно, що ефективність правової взаємодії безпосередньо залежить від властивостей трьох названих елементів. Інтелектуальні якості, ціннісні установки, рівень правосвідомості, правової культури, професіоналізму законодавця зумовлює ступінь відповідності правової інформації суспільним закономірностям і потребам, а також усім технічним вимогам, які до неї висуваються. Правова культура та правосвідомість громадян визначають здатність адекватного сприйняття правових вимог, що на індивідуальному рівні визначає можливості їх реалізації. Але залишається третій елемент – середовище передачі та оброблення інформації, який в епоху високих інформаційних технологій може відіграти одну із визначальних ролей у процесі оптимізації взаємодії держави і суспільства, підвищуючи швидкість та надійність отримання правової інформації та надаючи її у формі, більш придатній для сприйняття.

Вплив сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій на правову культуру та правосвідомість виражається у тому, що вони стають основним засобом і джерелом надання інформації про право, правову діяльність; дають змогу формувати правові орієнтири й установки; зумовлюють ефективність практичної діяльності у правовій сфері.

Із метою підвищення рівня правосвідомості та формування соціально-активної правомірної поведінки необхідна виважена державна політика під час створення і використання інформаційно-правових ресурсів, наповнення їх дійсно актуальною, якісною правовою інформацією [17].

Підтвердженням цього є створення численних державних і комерційних пошукових

електронних інформаційно-правових систем, які надають тексти правових актів, а також іншу корисну інформацію у вигляді, придатному до автоматизованого оброблення. Вважаємо, що майбутнє розвитку таких систем в інтелектуальних інтерактивних геоінформаційних технологіях, які створять нові специфічні форми систематизації правової інформації. Це дасть змогу надавати громадянам не лише тексти правових актів у вигляді електронних друкованих сторінок, а й виважені із правового погляду раціональні моделі правомірної поведінки. Наприклад, на запит щодо відкриття приватного підприємства має сформуватися відповідь зі всією необхідною інформацією (з урахуванням адміністративно-територіального розташування): відповідні статті законів та підзаконних актів, що визначають порядок реалізації права на відкриття приватного підприємства; назви повноважних організацій (їх юридичні адреси, контактна інформація, часи прийому); зразки документів, реквізити оплати послуг, вимоги до суб'єктів підприємницької діяльності тощо.

Висновки. З огляду на викладене доходимо висновку, що в умовах сьогодення уявлення про правову інформацію повинно ґрунтуватися на багатоаспектності цього явища. З одного боку, правова інформація перебуває під безпосереднім впливом процесів інформаційного розвитку суспільства, а з іншого, визначає правові механізми та засоби становлення інформаційного суспільства, що робить її предметом актуальних наукових досліджень, зокрема і теоретико-правових. Виявляючись одночасно у багатьох іпостасях (як елемент правовідносин, універсальний організаційний засіб (засіб правового регулювання), як мета і результат правової діяльності), правова інформація привертає до себе увагу і в контексті безпекознавчих правових досліджень, у межах яких вона може розглядатися ще і як засіб та водночас предмет державного забезпечення інформаційної безпеки, що, у свою чергу, сприятиме усвідомленню її правового аспекту [18].

Список використаних джерел

1. Поляков А.В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода / А.В.Поляков. – СПб. : Издательский Дом Санкт-Петербургского гос. ун-та, 2004. – 864 с.
2. Беляков К.І. Інформація в праві: теорія і практика / К.І.Беляков. – К. : КВЦ, 2006. – 118 с.
3. Беляков К.І. Інформаційно-правові дослідження: походження, становлення, стан та перспективи розвитку / К.І.Беляков // Інформація і право. – 2011. – № 2 (2). – С. 4-12.
4. Беляков К.І. Правова інформація як складова правової реальності / К.І.Беляков // Часопис Київського університету права. – 2005. – № 1. – С. 22-27.
5. Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-ХІІ “Про інформацію” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
6. Брижко В.М. До гносеології категорії “інформація” / В.М.Брижко // Інформація і право. – 2011. – № 2 (2). – С. 13-20.
7. Шмелев А.А. О правовой информации [Электронный ресурс] / А.А.Шмелев ; Научный центр правовой информации. – Режим доступа : <http://www.scli.ru/rights>.
8. Кретьова Е.А. К вопросу об информации как объекте публичного права / Е.А.Кретьова // Право и политика. – 2007. – № 11. – С. 107-109.
9. Денисова О.О. Інформаційні системи і технології в юридичній діяльності : навч. посіб. / О.О.Денисова. – К. : КНЕУ, 2003. – 315 с.
10. Азизов Р.Ф. Правовая информация: теоретические аспекты понимания и особенности законодательного закрепления / Р.Ф. Азизов // История государства и права. – 2007. – № 4. – С. 31-35.
11. Інформаційне право та правова інформатика : курс лекцій / В.Г.Хахановський, І.В.Мартиненко, В.М.Смаглюк та ін. ; [заг. ред. проф. Є.М.Моїсєєв]. – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008 – 264 с.
12. Сопілко І.М. До питання класифікації інформації / І.М.Сопілко // Становлення держави та права в умовах глобалізації: теоретичний та практичний аспект : матеріали II Міжнар. наук. конф. (Київ, НАУ, 24 лютого 2012 р.). – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – С. 161-163.
13. Марущак А.І. Інформаційне право: Доступ до інформації : навч. посіб. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.
14. Марущак А.І. Правомірні засоби доступу громадян до інформації : наук.-практ. посіб. / А.І.Марущак. – Біла Церква : Вид-во “Буква”, 2006. – 432 с.
15. Язык закона / [ред. А.С.Пиголкин]. – М. : Юридическая литература, 1990. – 192 с.
16. Стрельбицька Л.М. Державне управління крізь призму інформаційної безпеки України / Л.М.Стрельбицька, М.П.Стрельбицький // Інформаційна безпека особи, суспільства, держави. – 2009. – № 2 (2). – С. 53-56.
17. Надыгина Е.В. Теоретико-правовой анализ влияния информационных технологий на правосознание : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Е.В.Надыгина. – Н. Новгород, 2007. – 211 с.
18. Тихомиров О.О. Забезпечення інформаційної безпеки: теоретико-правовий аспект / О.О.Тихомиров // Право України. – 2011. – № 4. – С. 252-259.

Аннотация: Стаття посвящається теоретико-правовому осмисленню правової інформації, виділенню узкого прагматического її розуміння, аналізу загальних шляхів підвищення ефективності правового регулювання в умовах розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Ключевые слова: інформація, правова інформація, правове регулювання.

Abstract: The article is devoted to the theoretical and legal comprehension of legal information, the selection of its narrow pragmatic understanding, the analysis of the common ways of the legal regulation improvement in terms of information and telecommunication technologies development.

Key words: information, legal information, legal regulation.